

УДК 94(437):314.742-054.6

Т. Загороднюк, канд. іст. наук
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПАСПОРТІВ ДЛЯ БІЖЕНЦІВ У ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ (20–30-і РР. XX СТ.)

Статтю присвячено одному з важливих аспектів імміграційної політики Чехословацької республіки впродовж 1920–1930-х рр., а саме – запровадженню паспортів для біженців. Основну частину таких осіб складали вихідці з територій колишньої Російської імперії, зокрема українські політичні емігранти. За умов недостатнього вивчення згаданого аспекту, стаття базується на матеріалах Національного архіву Чеської республіки і Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, а також на опублікованих документах. Імміграційна політика Чехословацької республіки визначалася сукупністю факторів і умов зовнішньополітичного та внутрішньополітичного характеру. У статті висвітлено проблему біженців у Європі як важку спадщину Першої світової війни та спробу її розв'язання Лігою Націй. Насамперед це вбачалося у визначенні правового статусу таких осіб та забезпеченні їх особистими документами. Ці функції для біженців має реалізувати "паспорт Нансена". Незважаючи на недосконалість заходів Ліги Націй у політиці щодо біженців, її досвід буде враховано Організацією Об'єднаних Націй після Другої світової війни. Розглянуто позицію Чехословаччини щодо біженців, приєднання її до міжурядових угод та реалізацію прийнятих міжнародних рішень на території республіки. Продемонстровано ставлення світового співтовариства та чехословацького керівництва до українських політичних вигнанців.

Ключові слова: емігранти, іммігранти, біженці, особи без громадянства, правовий статус особи, "паспорт Нансена".

Міграційні процеси різного характеру завжди відігравали важливу роль в історії людства. Один із прикладів масового переміщення людей – міграції після Першої світової війни. Адже геополітичні зміни в Європі, зокрема розпад багатонаціональної Російської імперії, спричинили появу небаченої до того хвилі політичної еміграції. Не останню роль у цьому явищі відігравали вихідці з українських земель. Ситуація, що склалася на територіях колишньої Російської імперії на початку 20-х рр. XX ст., була вкрай нестабільною і непередбачуваною. Держава, яку представляли емігранти, зникла з карти світу. Більшість емігрантів не визнавала радянської влади, а відтак, не могла розраховувати на захист зі сторони її уряду. Натомість радянська влада в Росії та національні державні утворення на українських землях не були визнані у світі, що породжувало для вигнанців додаткові проблеми правового характеру. Унаслідок цього вони перетворилися на апатридів – осіб без громадянства, що не мали легітимних особистих документів, а часто й взагалі будь-яких. У міру поглиблення проблеми виникла необхідність у створенні консультативних установ і проведенні цільових заходів, спрямованих вирішити ці питання, підтвердити правовий статус тієї чи іншої особи.

Дослідження правового становища осіб російського та українського походження, що опинилися в еміграції в Чехословацькій республіці (ЧСР) після Першої світової війни, не знайшло належного висвітлення в історичній науці. Трапляються загальні праці, що характеризують у цілому європейську політику щодо масових згаданих осіб [7; 8]. Окремі аспекти чехословацької політики стосовно емігрантів з колишньої Російської імперії та впровадження для них особливих особистих документів розглядаються російською дослідницею З. Бочаровою у вступі до підготовленого нею збірника документів [9]. Тому дослідження цього аспекту можна здійснити лише на основі документів із фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Національного архіву Чеської республіки та збірників опублікованих документів [10; 12]. Особливої уваги заслуговує процедура забезпечення іммігрантів особистими документами міжнародного зразка ("паспорт Нансена"), що підтверджували їхній правовий статус, та організація обігу цих документів Чехословаччиною.

Завдання дослідження полягають у з'ясуванні європейського підходу щодо осіб без громадянства російського та українського походження та процедури запровадження для них спеціальних документів, що засвід-

чували особу; позиції Чехословацької республіки стосовно згаданих осіб та документів; ставлення Ліги Націй та ЧСР щодо українських біженців.

Зважаючи на масовий характер міграційних рухів на початку 1920-х рр., особливо з території колишньої Російської імперії, проблема їх урегулювання набула загальноєвропейського масштабу, зачепивши й ЧСР. Це вимагало об'єднання зусиль європейських держав з метою її розв'язання. Варто зупинитись на процедурі визначення правового статусу осіб, що опинилися за кордоном без чинних особистих документів. Координацію відповідних дій було покладено на Верховний комісаріат у справах біженців, утворений у 1921 р. як спеціалізований підрозділ Ліги Націй. Його очолив Ф. Нансен – відомий норвезький поліарний дослідник і політичний діяч [4].

На міжнародному рівні використовувалося кілька термінів щодо означення правового статусу осіб російського походження, що опинилися за кордоном без чинних особистих документів, – емігранти, біженці, апатриди. Зрештою, за основу було прийнято поняття "біженець". Офіційне визначення цього терміну сформувалося лише у 1926 р., хоча в нормативних документах він використовувався з 1921 р. Зауважимо, що Лігою Націй було визнано дві національні категорії біженців – російські та вірменські. Зокрема, "російським біженцем" вважалася "будь-яка особа російського походження, яка не користувалася захистом уряду СРСР та не набула іншого громадянства" [10, с. 8]. У цьому випадку перебування особи за межами держави свого походження прямо не вимагалось, але воно передбачалося, оскільки метою міжнародних угод була видача посвідчень особи для забезпечення проїзду та переселення. Зазначення в паспортах іншої національності осіб, що його отримували, було віднесено до компетенції держав-реципієнтів.

Уперше питання про запровадження спеціальних особистих документів для осіб без громадянства було порушено на конференції Ліги Націй у 1921 р., однак мова йшла лише про росіян-apatридів. Згадані документи повинні були забезпечити для них законне право на проживання нарівні з громадянами держав-реципієнтів, а також можливість пересуватися по країні проживання [9, с. 10].

Розроблення та впровадження паспортів для осіб без громадянства було віднесено до компетенції Дорадчого комітету Верховного комісаріату в справах біженців, утвореного у вересні 1921 р. [9, с. 13]. До його складу ввійшли представники міжнародних та емігрантських благодійних організацій, що займалися питаннями надання допомоги біженцям [9, с. 12]. З 1928 р. до складу

Дорадчого комітету ввійшов О. Шульгін як представник українських емігрантських організацій [11, с. 86].

Уже в березні 1922 р. на засіданні Ради Ліги Націй було схвалено проект спеціального паспорта для російських біженців [9, с. 13–14], затвердження якого відбулося під час роботи чергової конференції Ліги Націй у Женеві 5 липня 1922 р. [9, с. 15]. Пізніше цей документ отримав назву "паспорт Нансена". Також було узгоджено правила його видачі. Однак перший проект документа, розроблений юристами-емігрантами і схвалений Радою Ліги Націй у березні 1922 р., за наполяганням представників Франції було змінено в гірший для емігрантів бік. Якщо перший варіант паспорта виходив із необхідності надати російським біженцям права нарівні з правами громадян держав, включаючи свободу пересування, працевлаштування та вимогу, щоб ці особи не стали об'єктом опіки благодійних організацій, то другий варіант ці привілеї унеможливував. Разом із тим не заперечувалося особливе правове становище російських біженців. А це, своєю чергою, вимагало прийняття для них оригінального документа (щоб уникнути ототожнення з громадянами Російської соціалістичної федеративної радянської республіки). Проте представники держав-членів Ліги Націй піклувалися насамперед про інтереси своїх держав. Тому з першого варіанта тексту паспорта було вилучено все те, що покладало якісь зобов'язання на уряди країн-реципієнтів. Прийнятий варіант документа не гарантував біженцям право на повернення в країну, що видала паспорт, а виїзд в іншу державу допускався лише зі спеціального дозволу [9, с. 15].

Розглядаючи питання видачі біженцям спеціальних паспортів, необхідно зазначити, що Лігою Націй було встановлено три види таких документів. Вони розрізнялися категоріями осіб, яким видавалися, а цю різницю символізував колір обкладинки паспорта. Перший – синього кольору – був призначений для російських і вірменських біженців, другий – зеленого – для осіб російського походження, які залишилися в СРСР з радянським паспортом та не могли отримати перший варіант паспорта або продовжити термін дії радянського. Третій варіант – рожевого кольору – для осіб без громадянства [5].

Видачі "нансенівського паспорта" біженцям передувала низка обов'язкових вимог, що була встановлена Угодою від 5 липня 1922 р. Наголошувалося на тому, що це не повинно порушувати діючих у конкретній державі законів щодо іноземців. Кандидат на отримання згаданого паспорта повинен був мати будь-який документ, що засвідчував його особу (паспорт, виданий царським, тимчасовим або радянським урядом) та кошти, аби заплатити за паспорт і його поновлення [7, с. 16–17]. Паспорт не надавав мігрантові права на повернення в державу, де його було отримано без спеціального на те дозволу. Він одночасно був посвідченням особи й проїзним документом, термін дії якого складав один рік [8, с. 50]. Разом із тим він втрачав силу, якщо його власник повертався в державу свого походження [7, с. 16–17]. Видавався паспорт не Лігою Націй, а урядом держави-реципієнта. Це було пов'язано з тим, що для захисту паспорта міжнародної організації були потрібні додаткові спеціальні конвенції, а зацікавлені держави могли з ними не погодитися. Тому найбільш прийнятним рішенням було доручити цю справу урядам держав, на території яких перебували мігранти [9, с. 85]. Текст паспорта паралельно складався двома мовами – французькою та мовою країни, що його видавала [9, с. 17].

Таким чином, Лігою Націй було встановлено лише загальні правила запровадження та видачі паспортів для біженців, а також права й обов'язки осіб, що його

отримували. Не було чітко визначено, на які категорії переселенців ці документи поширюватимуться. Усі питання, пов'язані з практичним виконанням рішень міжнародної організації покладалися на уряди держав-реципієнтів. Варто наголосити, що "паспорти Нансена" визнавалися державами не в обов'язковому порядку й лише частково розв'язувати правову проблему, пов'язану з іммігрантами. Крім того, вони не ліквідували труднощів для біженців, зокрема під час переїзду до іншої країни або отримання дозволу на роботу. Вони не надавали права на допомогу в разі інвалідності, під час хвороби, безробіття [9, с. 18–19]. Соціальне й правове становище біженців більшою мірою залишалося залежним від доброї волі урядів держав-реципієнтів. Однак безсумнівно є те, що запровадження паспортів для російських і вірменських біженців було першим кроком до уніфікації та стабілізації їхнього правового становища. Завдяки цьому полегшилося пересування зазначеної категорії осіб через державні кордони. Разом із тим встановлення паспортів для біженців дало змогу вести облік таких осіб та підрахувати їх кількість в окремих державах. Однак такі дані можна вважати лише приблизними, оскільки європейські країни приєднувалися до виконання Угод Ліги Націй щодо паспортів для біженців у різні роки, самі ж біженці змінювали державу проживання, частково поверталися на батьківщину та й не всі такі особи отримали зазначений паспорт.

У серпні 1922 р. генеральний секретар Ліги Націй розіслав урядам країн світу листи з пропозицією висловити своє ставлення до Угоди про запровадження паспортів для біженців, прийнятої Женевською конференцією 5 липня 1922 р., і приєднатися до неї. Виявилося, що для ряду країн приєднання до Угоди означало ускладнення вже чинного режиму проживання й пересування російських біженців [9, с. 17]. Проте до листопада 1922 р. система посвідчень особи, запропонована Женевською конференцією, була схвалена 12-а державами, до вересня 1923 р. – 30-а державами, а до початку 1930-х рр. – 51-ю державою. Більшість країн прийняла Угоду без заперечень, деякі – лише основні принципи. Наприклад, Бельгія, Канада, Естонія не приєдналися до Угоди, оскільки видавали власні документи російським біженцям. У ЧСР право на отримання паспорта надавалося лише тим особам, які прибули в країну після фіксованої дати, а саме – 1 січня 1923 р. [9, с. 18–19]. Офіційна позиція держави полягала в тому, що запровадження нових документів для біженців, згідно з пропозицією Ф. Нансена, необов'язкове доти, доки більшість зацікавлених держав не приймуть подібні правила. З іншого боку, паспорти, видані іншими державами, відповідно до Угоди 1922 р. Міністерство закордонних справ (МЗС) ЧСР буде розглядати як чинні та візувати їх безоплатно, оскільки їх власник не мав коштів для оплати [9, с. 212–213].

Чехословацька республіка приступила до виконання Угоди про видачу паспортів для біженців, починаючи з 1 січня 1930 р. [3]. Проте введення в дію згаданих документів міжнародного зразка не було тут нагальною потребою, адже МЗС ЧСР з весни 1921 р. вже видавало особам російського походження "власне" посвідчення (чеською мовою – "пруказ"). Такі заходи були викликані необхідністю врегулювати неконтрольований потік іммігрантів до ЧСР. Відповідно до зазначеного рішення всі російські та українські іммігранти повинні були отримати в Чехословацькій республіці спеціальне посвідчення особи, що надавало їм право на перебування на території країни [12, с. 115]. Воно видавалося на під-

ставі пред'явлення ними документа, що засвідчував особу або після з'ясування їхніх особистих даних [9, с. 212]. Якщо така особа хотіла залишити межі ЧСР на певний період, то поліційні або адміністративні установи держави видавали їм законні пропуски для поїздки в означену країну та для повернення назад. Іноземні представництва ці пропуски визнавали й ставили на них свою візу [9, с. 212–213]. До того ж, російські та українські іммігранти для виїзду за кордон мали змогу отримати в ЧСР закордонні паспорти, як і громадяни республіки. Це були тимчасові документи, термін дії яких поширювався на п'ять років [5].

Запровадження "паспортів Нансена" в ЧСР було визначено кількома умовами. Право на отримання такого паспорта мали ті особи, які втратили російське чи турецьке громадянство до 1 січня 1923 р. Зазначений документ забезпечував дозвіл на виїзд із Чехословаччини та повернення до неї [3]. Крім того, на "нансенівський паспорт" наклеювалася спеціальна марка вартістю 5 золотих франків, тобто 35 чехословацьких крон, які йшли на користь Верховного комісаріату в справах біженців при Лізі Націй [5]. Так звані "нансенівські марки для паспорта" почали продаватися в ЧСР у 1929 р. за дозволу Міністерства внутрішніх справ цієї держави та за посередництва його регіональних структур [3]. Нові паспорти залишилися схожого вигляду до "пруказів", але вся необхідна інформація в них наводилася чеською мовою, паралельно французькій.

Отже, незважаючи на те що Чехословацька республіка брала активну участь у роботі всіх конференцій Ліги Націй, пов'язаних з біженцями, виконання принципового рішення – видачі паспортів – на практиці затягувалося. На території Чехословаччини для зазначеної категорії мігрантів продовжували діяти посвідчення особи, які видавалися МЗС ЧСР з 1921 р. Думається, що не другорядною причиною зволікання з видачею документів міжнародного зразка емігрантам з колишньої Російської імперії було намагання влади утримати можливість впливати на умови їхнього перебування в державі.

Для російських та українських іммігрантів, які проживали в інших державах, "нансенівський паспорт" полегшував їхнє правове становище. Однак у ЧСР обмін документів був для них не вигідним. "Паспорт Нансена" за своєю правовою вартістю виявився нижчим від документів, якими користувалися іммігранти в ЧСР до його запровадження. У разі виїзду за кордон вони отримували закордонний паспорт, як і громадяни республіки. Залишаючи з ним територію ЧСР, іммігранти могли користуватися захистом чехословацьких іноземних представництв. На відміну від закордонного паспорта, наявність "паспорта Нансена" давала право звертатися лише до спеціально уповноваженого представника Верховного комісара в справах біженців, які були не в усіх країнах. Крім того, "нансенівський паспорт" не полегшував іммігрантам процес отримання віз для перетину кордонів і дозволу на проживання в тій чи іншій державі [9, с. 43].

Разом із тим приєднання ЧСР до угоди про видачу паспортів для біженців не означало припинення терміну дії чехословацького "пруказу". У випадку, якщо термін його дії не закінчився, іммігрантові не було потреби турбуватися про заміну "пруказу" на "нансенівський паспорт". У разі завершення цього терміну, він міг просити про його подовження, а не міняти на "нансенівський паспорт". За твердженням Українського громадського комітету, з боку місцевих чехословацьких політичних органів перешкод на подовження терміну дії "пруказів" не робилося [2, арк. 4]. Для цього потрібно було

лише заповнити спеціальний бланк Міністерства закордонних справ ЧСР [1, арк. 8 зв.]. Таким чином, обмін особистого документа на новий – міжнародний – не був обов'язковою вимогою.

Українських іммігрантів у ЧСР хвилювало ще одне важливе питання. Воно полягало в тому, чи буде чехословацька влада дотримуватися своєї практики в означенні національності іммігрантів, чи візьме формулу Нансена [2, арк. 1]. Тобто мова йшла про зазначення в нових паспортах української національності іммігрантів. У зв'язку із цим у Празі та в інших містах ЧСР серед українських іммігрантів виникали спеціальні органи для акції в справі "паспортів Нансена". У Подєбрадах у грудні 1929 р. ініціативна група з осіб лекторського та адміністративного персоналу Української господарської академії створила комісію для збирання матеріалів та необхідної інформації в цій справі. Уже 8 січня 1930 р. вона провела загальні збори, на яких було ухвалено:

- звернутися до відповідальних чиновників уряду ЧСР з проханням про зазначення української національності в паспортах, які видаватимуться емігрантам;

- до остаточного розв'язання цієї справи урядом ЧСР утримуватися як від отримання "паспортів Нансена", так і від подання заяв про їх виготовлення;

- заявити свій протест перед Верховним комісаріатом у справах біженців при Лізі Націй та перед усім світом проти образи, нанесеної цілій українській нації, бажанням підмінити національне українське ім'я іменем чужого народу, що насильно окупує терени України [2, арк. 1].

Крім того, Комісія схвалила виготовлений І. Бочковським текст меморандуму до Президента ЧСР Т. Масарика, який йому було передано 15 січня 1930 р. Згодом у канцелярії президента повідомили, що меморандум направлено на розгляд до МВС [2, арк. 3]. Аналогічний протест Комісія підготувала й до Верховного комісаріату в справах біженців та надіслала його в кінці січня 1930 р. У ньому говорилося, що "практика називати українців "руськими" є проявом національного утиску з боку інституції, яка існує при Лізі Націй як офіційний орган для захисту тих, хто опинився на еміграції внаслідок боротьби за права свого народу" [2, арк. 3]. Крім того, було ухвалено текст меморандуму до Ради Ліги Націй і до урядів тих країн, представники яких входили до Комісаріату Ф. Нансена. Члени Комісії були переконані, що справа з "паспортами Нансена" щодо українських вимог може бути вирішена лише на міжнародній конференції в Женеві. Звідси випливало те, що вимоги української еміграції мають бути направлені до Ліги Націй та урядів тих держав, що входять до її складу [2, арк. 4]. Учасники розпочатої акції були впевнені, що вона повинна мати централізований характер, а "для цього потрібно увійти в порозуміння з іншими українськими організаціями як у ЧСР, так і за її межами" [2, арк. 2]. Таким чином, українці скористалися наданим їм правом просити в урядів окремих держав визнання української національності в паспортах для біженців. У їхніх зверненнях містилися заклики про заміну формулювання національності в паспортах: із "росіянин" на "українець".

Чехословацький уряд пішов назустріч жаданням українців. МВС ЧСР своїм указом дозволило замінити надруковану в паспорті національність "росіянин" на "українець" [6]. Таке рішення було прийняте відповідно до визнання Дорадчим комітетом при Верховному комісаріаті у справах біженців компетенцією окремих держав вирішувати такі питання. Таким чином, Чехословацька республіка була чи не єдиною державою у світі, яка визнавала українську національність у паспортах

для біженців. Українці звернулися до міністра закордонних справ ЧСР із проханням сприяти технічному завершенню цієї справи, тобто виготовленню нових бланків для паспортів українців. Хоча чехословацька влада позитивно відгукнулася на прохання іммігрантів-українців щодо зазначення в паспортах їхньої української національності, але на практиці його реалізація де-що затягувалася. У 1931–1932 рр. до МЗС ЧСР надходили письмові звернення українців, щоб зазначене міністерство прискорило виконання технічної сторони справи під час виготовлення паспортів [6]. Перше таке звернення зустрічається від 15 квітня 1931 р., а повторне – від 12 січня 1932 р. [6].

Отже, зважаючи на масовий і політичний характер імміграції до європейських країн на початку 1920-х рр., розв'язанням ключових проблем цього явища займалася Ліга Націй. Під керівництвом цієї організації було сформульовано поняття "біженець" та в 1922 р. започатковано надання таким особам особистого документа – "паспорта Нансена". Це було посвідчення особи та одночасно проїзний документ. Рішення Ліги Націй стосовно біженців мали рекомендаційний характер, тож держави-члени цієї організації не були зобов'язані до них приєднуватися. Практичне розв'язання біженської проблеми було "перекладено" на уряди держав-реципієнтів. Проте досвід Ліги Націй буде враховано після Другої світової війни, але вже в рамках Організації Об'єднаних Націй.

Чехословацька республіка займалася урегулюванням проблеми біженців на своїх територіях паралельно з участі в аналогічному міждержавному процесі. Варто наголосити, що результат діяльності ЧСР в межах свого кордону був значно швидшим і більш дієвим. Держава самостійно забезпечувала іммігрантів особистими документами, які були вигіднішими для них, ніж подібні міжнародні.

Разом із тим, у міжвоєнний період нерозв'язаною проблемою залишилося правове становище українських політичних емігрантів, оскільки за період існування Ліги Націй їх не було визнано за окрему національну категорію біженців. Очевидно, у цьому проявлялося ставлення світового співтовариства загалом до української державності. Проте Чехословацька республіка була чи не єдиною державою у світі, яка в паспортах для біженців, що видавалися українцям, визнавала їхню українську, а не російську національність.

Список використаних джерел

1. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, ф. 3801, оп. 1, спр. 316, 455 арк.
2. Там само, ф. 4465, оп. 1, спр. 176, 4 арк.
3. Národní archiv České Republiky, fond Ministerstvo zahraničních věcí – Ruská pomocná akce (1920–1939), karton 3.
4. Ibid, karton 5.
5. Ibid, karton 39.
6. Ibid, fond Ruské a ukrajinské emigrantské spolky a organizace v ČSR (1918–1945), karton 73.
7. Гудвин-Гилл Г. С. Статус беженца в международном праве / Г. С. Гудвин-Гилл. – М.: ЮНИТИ, 1997. – 647 с.
8. Потапов В. И. Беженцы и международное право / В. И. Потапов. – М.: Международные отношения, 1986. – 103 с.
9. Русские беженцы: Проблемы расселения, возвращения на Родину, урегулирования правового положения (1920–1930-е годы): Сборник документов и материалов / Сост. З. С. Бочарова. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2004. – 400 с.
10. Сборник международно-правовых документов и национальных законодательных актов по вопросам беженцев / Сост. Ю. Л. Сарашевский, А. В. Селиванов. – Минск: Тесей, 2000. – 464 с.
11. Трошинский В. П. Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне та соціально-політичне явище / В. П. Трошинський. – К.: Інтел, 1994. – 260 с.
12. Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1918–1939) / Sestavili Z. Sládek, L. Běloševská a kolektiv autorů. – Praha: Euroslavica, 2000. – 344 s.

References

1. Tsentralnyi derzavnyi arkhiv vyshchych orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy, fond 3801, opis 1, sprava 316, 455 arkushiv.
2. Ibid, fond 4465, opis 1, sprava 176, 4 arkushiv.
3. Národní archiv České Republiky, fond Ministerstvo zahraničních věcí – Ruská pomocná akce (1920–1939), karton 3.
4. Ibid, karton 5.
5. Ibid, karton 39.
6. Ibid, fond Ruské a ukrajinské emigrantské spolky a organizace v ČSR (1918–1945), karton 73.
7. GUDVIN-GILL, G.S. (1997) *Status bezhentsa v mezhdunarodnom prave*. Moscow: YUNITI.
8. POTAPOV, V.I. (1986) *Bezhtentsi i mezhdunarodnoe pravo*. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia.
9. BOCHAROVA, Z.S. (Ed.) (2004) *Russkie bezhtentsy: Problemy rasseleniia, vozvrashcheniia na Rodinu, uregulirovaniia pravovogo polozeniiia (1920-e – 1930-e gody): Sbornik dokumentov i materialov*. Moscow: Rossiiskaia politicheskaiia entsiklopediia.
10. SARASHEVSKII, Yu.L., SELIVANOV, A.V. (Eds.) (2000) *Sbornik mezhdunarodno-pravovykh dokumentov i natsionalnykh zakonodatelnykh aktov po voprosam bezhtentsev*. Minsk: Tesej.
11. TROSHCHYNSKYI, V.P. (1994) *Mizhvoienna ukrainska emihratsiia v Yevropi yak istorychne i sotsialno-politychne yavyshe*. Kyiv: Intel.
12. SLÁDEK, Z., BĚLOŠEVSKÁ, L. et al (Eds.) (2000) *Dokumenty k dějinám ruské a ukrajinské emigrace v Československé republice (1918–1939)*. Prague: Euroslavica.

Надійшла до редколегії 26.10.15

T. Zagorodniuk, Ph.D. in History
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE INTRODUCTION OF PASSPORTS FOR REFUGEES IN THE CZECHOSLOVAK REPUBLIC (1920–1930s)

The article is devoted to one of the important aspects of the immigration policy of the Czechoslovak Republic during the 1920–1930s, including the introduction of passports for refugees. These are immigrants from the former Russian Empire, including the Ukrainian political migrants. Given the lack of study mentioned aspect, the article is based on materials of the National Archives of the Czech Republic and the Central State Archives of higher authorities and management of Ukraine, as well as published documents. Immigration policy of the Czechoslovak Republic was determined by a combination of both foreign factor and domestic policy factor. The article highlights the emergence of the refugee problem in Europe, a heavy legacy of World War II, and attempting to resolve this trouble using the League of Nations. First it was seen in defining the legal status of such persons and ensuring their personal documents. These functions refugees had to realize "Nansen Passport". Although imperfect measures of the League of Nations policy on refugees, her experience will be considered by the United Nations after the Second World War. Czechoslovakia position on refugees, its accession to international agreements and the implementation of international decisions taken in the republic are considered. The attitude of the international community and the Czechoslovak leadership to the Ukrainian political exiles are demonstrated.

Keywords: migrants, immigrants, refugees, stateless persons, the legal status of a person, "Nansen Passport".